

Marjan Matjašič

BANČNIŠTVO NA ZAČETKU GOSPODARSKE REFORME
1965

Referat na posvetovanju o zgodovini denarstva in bančništva na Slovenskem, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984.

Kljub razmeroma visoki stopnji rasti je gospodarstvo v šestdesetih letih zašlo v kronično stanje disproporcij (disproporcije med bazično in predelovalno industrijo, deficit v plačilni bilanci, visoke subvencije države). Izkušnje so vedno bolj dokazovale, da disproporcij v gospodarstvu ni mogoče odpravljati z administrativnimi posegi, marveč je potrebno spremeniti sistem gospodarjenja, ki takšne deformacije poraja. V takšnih okoliščinah bi bilo težko uresničiti ideje 8. kongresa ZKJ leta 1964, ki je odločno terjalo deatizacijo gospodarskega sistema, namreč da je treba prenesti sredstva za razširjeno reprodukcijo in s tem v zvezi pravice z državnih in političnih organov na delovne kolektive v gospodarstvu. Pod čedalje hujšim pritiskom idejnopolične koncepcije ZKJ o samoupravljanju so se v letu 1964 nadaljevale spremembe, pričete že v letu 1961, a zaradi neugodnega razmerja sil so bile še v istem letu upočasnjene in zavrte. Ukinjeni so bili družbeni investicijski fond, reformiran je bil bančni sistem.¹

Eno od spornih vprašanj pri sprejemanju zakona o bankah in kreditnih poslih leta 1965 je bilo vprašanje plasmaja sredstev ukinjenih družbenih investicijskih fondov in v zvezi z njimi vprašanje upravljanja bank. Sprejem zakona bi naj omogočil uresničitev idejne koncepcije, sprejete na 8. kongresu ZKJ, obenem pa tudi osnovno idejo gospodarske reforme leta 1965, da postanejo neposredni proizvajalci nosilci sredstev družbene reprodukcije.

Zato je bilo potrebno vzpostaviti takšne bančne in kreditne mehanizme, kjer bi odločilna beseda bila prepuščena temeljnim nosilcem družbene reprodukcije, to je, gospodarskim organizacijam. V skladu s takšno intencijo je prednačrt zakonskega osnutka o bankah in kreditnih poslih predvideval, da lahko imajo vse družbenopolitične skupnosti od celotnega števila glasov v skupščini banke največ 49 % glasov. V razpravi o zakonskem osnutku se je izkristaliziralo stališče, »da nobena delovna organizacija in druga organizacija oziroma družbenopolitična skupnost ne more v skupščini banke imeti več kot 20 % glasov«.² Število glasov je bilo torej znižano z 49 % na 20 %. Toda delež 20 % glasov v skupščini banke ni veljal za vse v njej zastopane družbenopolitične skupnosti, kot je bilo pred tem v osnutku zakona predvideno z 49 % glasov, marveč za vsako družbenopolitično skupnost posebej. V predhodnem osnutku so delovne organizacije imele zagotovljenih 51 % glasov v skupščini banke. Sedaj je osnutek zakona res izenačeval družbenopolitične skupnosti in delovne organizacije. Vsaka med njimi je lahko maksimalno participirala do 20 % mest v skupščini banke. Toda osnutek zakona je tudi predvideval, da ostanejo sredstva ukinjenih investicijskih fondov družbenopolitičnih skupnosti, ki se sedaj prenašajo v kreditni fond obstoječih bank, osnova za participacijo določene družbenopolitične skupnosti pri osnovanju in upravljanju bank.³

Sredstva družbenih investicijskih fondov so proti koncu leta 1964 znašala 3.391,7 milijard. Od tega je na federacijo odpadel krepko največji delež 2.193,7 milijard. Na ostale družbenopolitične skupnosti je prišlo 1.198 milijard. Na drugi strani so vsa sredstva gospodarskih organizacij v istem časovnem obdobju (leta 1964)

¹ Dušan Bilandžić: Zgodovina socialistične federativne republike Jugoslavije, Ljubljana 1980, str. 291-303.

² Ekonomska politika (odslej EP), 16. januar 1965, 20. februar 1965, 13. november 1965.

³ EP, 20. februar 1965, 1. april 1967.

znašala 956,6 milijard. Na osnovi tega je bilo zakonodajalcu jasno, da bo globalno gledano realno razmerje med delovnimi organizacijami ter družbenopolitičnimi skupnostmi pri upravljanju bank in usmerjanju sredstev bank v razmerju 10 : 1. Če odštejemo sredstva investicijskih fondov v federaciji, je to razmerje 3,8 : 1. Torej že v znatnejšo korist delovnih organizacij. Zato se je med razpravo o zakonskem osnutku o bankah ter kreditnem sistemu izkristaliziralo mnenje, naj bodo merilo za sodelovanje družbenopolitične skupnosti kot nujnega neposrednega akterja in faktorja pri upravljanju bank sredstva iz tekoče delitve, predvsem anuitet iz kreditov, odobrenih iz investicijskih skladov. Tako se je v skupščinski debati o osnutku zakona o bankah in kreditnem sistemu leta 1965 zelo močno uveljavilo stališče, naj se sicer sredstva ukinjenih družbenih investicijskih skladov v celoti prenesejo v kreditne fonde bank, toda merilo za delež glasov pri upravljanju bank naj bodo, tako za družbenopolitične skupnosti kot delovne organizacije dejansko vložena sredstva, torej sredstva iz tekoče razdelitve.

Se posebej naj bi zakon o bankah in kreditnih odnosih razrešil vprašanje finansiranja tako imenovanih strukturnih investicij, ki absorbirajo precejšnja sredstva ob hkratni precej dolgi realizaciji; obenem, imajo takšne investicije tudi manjšo stopnjo rentabilnosti, ter so s stališča bank manj primerna za kreditne plasmane. Vprašanje kreditnih investicij je bilo toliko pomembnejše, ker so se med pripravo zakona pojavile zahteve, naj zakonodajalec dopusti možnost, »da banka ne izvrši nalog političnoteritorialnih skupnosti, če se eventualno pojavlja vprašanje premajhne rentabilnosti določenih investicij.«

Izpeljava zakona o bankah in kreditnih odnosih ter reorganizacija bančne mreže je pokazala, da bodo na splošno prevladale banke, ki bodo svoje delovanje omejevale na področje posameznih družbenopolitičnih skupnosti, torej predvsem občin, s čemer se je zastavljalo vprašanje, ali bodo takšne banke sposobne izpeljati nekoliko obilnejše posege na področju razširjene reprodukcije. Res da se je število bank v Jugoslaviji po sprejemu novega zakona o bankah več kot razpolovilo. Pred sprejemom zakona jih je bilo čez dvesto, sedaj pa okrog 90. Vendar je bila dilema, ali bodo nove bančne ustanove, ki bi se sicer razlikovale od prejšnjih komunalnih bank, kos zahtevam gospodarske reforme; ali bodo zmožne zbrati dovolj finančnih sredstev kot pomoč delovnim organizacijam pri intenziviranju proizvodnje, kajti z reformo predvidena modernizacija tehnoloških procesov je terjala od bank združevanje precejšnjih finančnih sredstev.⁴

Na splošno gledano so v praksi zaživele manjše bančne ustanove, kar je tudi dovoljeval in omogočal zakon s členi o višini začetnega fonda bank. Tako je bila višina zahtevanih vloženih sredstev v ustanovni fond banke relativno dovolj nizka, da so jo mogle zbrati tudi manjše in šibkejšje delovne organizacije; **predvsem pa družbenopolitične skupnosti na območju ene ali več občin.** Pri uresničevanju zakonskih obveznosti, pri reorganizaciji bančnega sistema v Jugoslaviji se je izkazalo, da so družbenopolitične skupnosti precej aktivnejše in agilnejše od delovnih organizacij. Družbenopolitične skupnosti je pri tem vodila predvsem skrb, da bi z reorganizacijo bančne mreže, ki bi zajemala širši ekonomski teritorij, izgubile vpliv na aktivnost in plasmaje bank, s čemer bi nastala nevarnost, da se zmanjšajo investicije tako za nove kot še za nedokončane objekte (še iz investicijskih fondov) in bi tako nastala nevarnost gospodarskega zaostajanja. Gospodarske organizacije so bile preokupirane z nekoliko drugačnimi problemi. Mnoge so z reformo začele razmišljati o rekonstrukciji in modernizaciji proizvodnje. Sredstva zanjo bi se naj natekla v fonde delovnih organizacij, pač v skladu z gospodarsko reformo, ki je predvidevala večji delež gospodarskih organizacij v nacionalnem dohodku. Številne gospodarske organizacije, ki so se odločale za rekonstrukcijo in modernizacijo proizvodnje, so me-nile, da se bodo banke orientirale predvsem v kreditiranje novih kapacitet in se je zanje zato postavljalo vprašanje, kje dobiti sredstva za rekonstrukcijo. Mnoge

⁴ EP, 25. september 1965, 26. november 1966, 1. julij 1967, 7. oktober 1967.

med njimi so menile, da so sredstva, ki jih morajo vnesti kot soustanovitelj banke v kreditni fond banke, zanje izgubljena. Prav zaradi te nedorečenosti je bilo za prvo obdobje bančne reorganizacije, ki je obenem sovpadala z izvajanjem gospodarske reforme, značilno, da so delovne organizacije bile zaradi skrbi za svoja pičla sredstva v fondih pasivnejše pri izpolnjevanju zakonskih določil.⁵

Vprašanje razmerja med delovnimi organizacijami in družbenopolitičnimi skupnostmi pri ustanavljanju bank in njihovem upravljanju ima precej globoke korenine. Za zadnja leta pred gospodarsko reformo je bila značilna precej močna ekspanzija investicij, predvsem v nove objekte, pri čemer so o 75 % vseh sredstev za investicije odločale družbenopolitične skupnosti. Leta 1964 so bili sicer ukinjeni družbeni investicijski fondi, toda z aktom ukinitve fondov niso mogle ugasniti tudi obveze teh fondov do investicij, ki so jih sedaj prevzele banke. Same banke so zelo težko (zaradi pomanjkanja sredstev) pokrivale obveze do investicij nekdanjih fondov.

Že z nekaterimi prejšnjimi ukrepi, predvsem pa z reformo, se je spremenila razdelitev sredstev med delovnimi organizacijami ter družbenopolitičnimi skupnostmi v korist podjetij (61 : 39). S tem se je spremenil tedaj veljaven sistem razširjene reprodukcije, v katerem so kot nosilke investicijskih sredstev nastopale družbenopolitične skupnosti. Ne nazadnje povečanje cen in sprememba paritete dinarja sta že tako pereče pomanjkanje sredstev za nedokončane investicije nekdanjih fondov še bolj zaostriale.⁶ Družbenopolitične skupnosti z reformnimi spremembami ne razpolagajo več neposredno z zadostnimi sredstvi za razširjeno reprodukcijo, kajti po globalni razporeditvi je večji del narodnega dohodka ostajal v fondu delovnih organizacij. Edini vir za pokritje obstoječih obveznosti so bili fondi delovnih organizacij.⁷

Vnos sredstev v kreditni fond banke je za družbenopolitične skupnosti tako tudi pomenil dodaten priliv za pokritje še nedokončanih objektov, medtem ko so si delovne organizacije od vnosa svojih sredstev v kreditne fonde na novo ustanovljenih bank obetale reševanje vprašanja trajnih obratnih sredstev, razrešitev vprašanja sredstev za rekonstrukcijo in modernizacijo in prav v tej dihotomiji je vzrok za nekoliko pasivnejše sprejemanje nove bančne ureditve s strani delovnih organizacij in aktivno prizadevanje družbenopolitičnih skupnosti za njihovo čimprejšno uresničitev.⁸

Namen reformiranega bančnega sistema v letu 1965, po ukinitvi družbenih investicijskih fondov, naj ne bi bila toliko reorganizacija bančnega sistema kot »postavitev novih odnosov v procesu družbene reprodukcije ..., kjer bodo dominirali interesi gospodarstva«; pač v skladu z idejnimi koncepcijami, ki jih je ponovno postavil 8. kongres ZKJ, in s cilji gospodarske reforme, uradno sicer začete julija 1965, z nekaterimi ukrepi pa dejansko že leto poprej.

Zusammenfassung

DAS BANKWESEN ZU BEGINN DER WIRTSCHAFTSREFORM 1965

Marjan Matjašič

Einer der strittigen Punkte bei der Verabschiedung des Gesetzes über Banken und Kreditgeschäfte 1965 war die Frage des Placements von Mitteln, der eingestellten gesellschaftlichen Investitionsfonds und in Zusammenhang damit die Frage der Bankenverwaltung. Durch die Verabschiedung des Gesetzes sollte die Realisierung der

⁵ EP, 13. november 1965.

⁶ EP, 12. marec 1966.

⁷ EP, 30. julij 1966.

⁸ EP, 7. oktober 1967, 30. julij 1966.

auf dem 8. Kongreß des Bundes der Kommunisten Jugoslawiens beschlossenen Konzeption gewährleistet werden sowie die der Grundidee der Wirtschaftsreform von 1965.

Bei der Reorganisation des Banksystems in Jugoslawien hat sich herausgestellt, daß gesellschaftlich-politische Gemeinschaften viel aktiver und agiler als Arbeitsorganisationen vorgingen. Dabei ließen sich die gesellschaftlich-politischen Gemeinschaften vornehmlich von der Sorge leiten, daß durch eine Reorganisation des Banknetzes ihr Einfluß auf die Aktivität und das Placement der Banken verloren gehen würde. Das würde nämlich für sie die Gefahr mitbringen, daß die Investitionen sowohl in neue als auch in noch nicht abgeschlossene Objekte rückläufig würden.

Ali ste že poravnali letošnje članarino za zgodovinsko oziroma muzejsko društvo in naročnino za »Zgodovinski časopis«? Če ne — storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
* * *

Ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Večina letnikov je na voljo pri upravi revije na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12 (telefon: (061) 332-611, int. 209). Podrobne informacije o zalogi in o cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
* * *

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov ZČ. Do sedaj je izšlo v ponatisu že osem letnikov revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963, januarja 1980 ponatis 18. letnika za leto 1964, septembra 1980 ponatis št. 1-2/1972, decembra 1981 ponatis št. 1-2/1970, marca 1983 ponatis št. 1-2/1968, julija 1984 ponatis št. 3-4/1972, februarja 1985 ponatis št. 1-2/1971 in oktobra 1985 še ponatis 19./20. letnika »Zgodovinskega časopisa« za leti 1965—66.